

TAGE TAPPER

Bilderna från vänster:

Grenadiär ur Svenska arméns uniformer 1825

Karta över Kumla härad 1688

Husarofficerare, nr 2 fr. v. Prins Eugen

Ur Svenska arméns uniformer 1864

Karta över Nerike, 1700-talet

Nerikes vapen ur Erik Dahlbergs Suecia antiqua

Utdrag ur Charta Marina 1539. Cymbbla i centrum

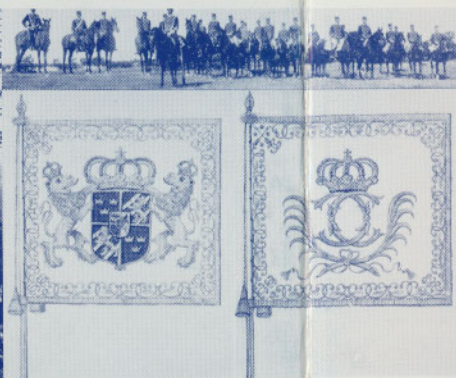
Avsuttna husarer, foto från 1894

Ridande husarer, foto från 1894

Livregementets grenadjärers fanor

Karta över Sannahed 1892

Husar ur Svenska arméns uniformer 1825

SANNAHED

NÅGRA ANTECKNINGAR
PÅ SOCIALNÄMNDENS UPPDRAG
SAMMANSTÄLLDA AV
TAGE TAPPER
TILL INVIGNINGEN AV NYA ÅLDERDOMSHEMMET
DEN 2 NOVEMBER 1965

KUMLA 1965

OMSLAGET
*efter väggdekorationen i samlingssalen
sammanställd av ingenjör Gunnar Drawniks*

TYPOGRAFI
Gunnar Helander

INNEHÅLL

Förord	7
Invigningstal den 29 juni 1919	9
När en annan årsklass ryckte in på Sannahed	20
Sannahed i äldre tid	22
En ögonblicksbild	25
En tidningsduell om Sannahed	27
"En av de arton" skriver om Sannahed	33
Tjugofem år i sammandrag	35
"En fin och snygg förläggning"	45
Vad blev av det gamla	53
Planskisser	54
Noter	59
Källor och litteratur	62

FÖRORD

Efterföljande sidor avser att ge en bild av Kumla landskommuns ålderdomshems utveckling under årens lopp samt beskriva den nya anläggning som hösten 1965 kunnat tagas i bruk.

Huvuddelen av materialet har tidigare varit publicerat på flera andra håll och titelbladets ord *sammansställda* har avsiktligt använts för att markera att undertecknad står som författare till endast en del därav. Utförliga uppgifter om varifrån de olika avsnitten hämtats återfinnes i slutet av denna skrift.

Ett särskilt tack uttalas här till Kommunkonsult-LBF, som utan kostnad tillhandahållit de särskilt utarbetade planskisserna över hemmet och dess omgivningar som återfinnes på sidorna 54-58. Till Kumla tryckeri och boktryckare Gunnar Helander framföres ett tack för tålmodigt och intresserat arbete med den typografiska utformningen av skriften.

Kumla i augusti 1965.

TAGE TAPPER

INVIGNINGSTAL DEN 29 JUNI 1919

Tiden för det äldsta fattighusets byggande har jag ej lyckats utforska. Troligen byggdes det före 1750. I ett protokoll från den 3 mars 1795 står nämnt om en person, som intogs på fattighuset. Det var, som många minnas, beläget väster om landsvägen, mitt för det nuvarande gamla fattighuset. På södra ändan av huset var "Gummestugan" och på norra "Gubbstugan". I mitten var ett rymligt kök med en väldig, öppen spis.

Varje hjon erhöll in natura rågmjöl och ärtmjöl samt kontant till mjölk. Om mjölet i skäppan tog slut eller kosten ej räckte, fingo hjonen skaffa sig vänner ute i bygden, som hjälpte dem.

I den stora spiseln hade var gubbe och gumma sin stekpanna och gryta samt i senare tider även kaffepanna. Vid den dagen i ända flammande elden stodo de gamla ständigt och kokade och rörde i sina grytor. Som de kokade, fingo de äta. Det var en primitiv men utomordentligt praktisk kurs i "Huslig ekonomi", som troligen många nutida kurser ej kunna tävla med, då det gäller näringsvärdet i måltiden. Vidare jämförelser vågar jag ej göra. Det blir en speciell "smakfråga", som här får avgörandet.

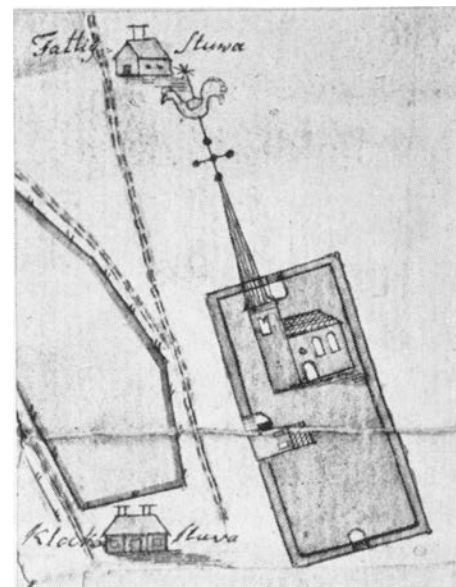
Det äldsta fattighuset blev i alla fall för gammalt och den 16 december 1875 väcktes i kommunalnämnden av häradsdomaren Erik Jonsson i Norra Via förslag om uppförande av nytt fattighus, enär det gamla var både otjänligt och otillräckligt, alldenstund antalet fattiga årligen ökades. Ärendet remitterades till kommunalstämman. Den 29 jan. 1876 föredrogs byggnadsfrågan i stämman, som då tillsatte en kommitté för dess vidare utredning. I denna kommitté invaldes Anders Petter Andersson i Södra Mos, Eric Olsson i Sännersta, Per

Erik Ersson i Blacksta, Petter Olsson i Brånsta och Lars Andersson i Björka. (Alla dessa äro nu gångna ur tiden.)

Vid kommunalstämma den 20 mars 1876 inkom kommittén med plan och förslag till nytt fattighus. Men någon full enighet kunde ej uppnås. Man var ense om att huset skulle bli ett s.k. "gjuthus" och att det skulle täckas med asfaltpapp. Men åsikterna om husets storlek, rumsindelning m.m. kunde icke sammanjämkas, varför något förslag från kommittén ej kunde läggas fram vid denna stämma. Då emellertid vid överläggningen olika meningar yppades om nybyggnaden ifråga, i det somliga menade att den skulle byggas för flera ändamål än som varit från början påtänkt, under det andra höllo på, att byggnaden skulle bli enbart fattighus. Så valdes åter en ny kommitté bestående av häradsdomare Eric Jonsson i Via, Per Eric Ersson i Blacksta, Lars Andersson i Björka, Johan Persson i Fylsta och Eric Andersson i Vissberga, vilka skulle söka upprätta förslag till ifrågavarande byggnad för att därmed inkomma till framdeles blivande kommunalstämma.

Men icke heller denna kommitté kunde på ett tillfredsställande sätt lösa sin uppgift. Det heter i stämmoprotokollet den 15 maj 1876: "I avseende på den beslutade fattighusbyggnaden så antog stämman för närvarande icke något av förslagen, förrän den kommitté som blivit vald att låta uppföra byggnaden får taga de ingivna förslagen i betraktande och yttra sig däröver eller ock uppsätta något nytt förslag, som anses fördelaktigare och därmed inkomma till blivande stämma, som då *ovillkorligen* bör besluta sig för antagande av någondera förslagen". I denna kommitté — den tredje i ordningen för detta ärende — valdes A. G. Andersson i S. Sanna, A. G. Larsson i Vallersta, Johan Persson i Fylsta, herr G. O. Adlers i Yxhult och Adolf Jonsson i N. Mossby.

För slutbehandling av byggnadsfrågan hölls kommunalstämma den 2 juli 1876. Meningarna om rätta platsen för det nya fattighuset syntes vara mycket delade. De, som voro emot att det skulle uppföras där det nu står, ansågo, att utrymmet för dåvarande skolträdgården skulle bli alltför snävt samt att det menligt skulle

Förstorad detalj ur Z. Tiselius karta över Kumla by upprättad 1766. Av denna framgår placeringen av kyrkan, kyrkogården, klockarstugan och — längst upp intill kyrktuppen — fattigstugan. Vägarna, som delar sig markerar den ännu i dag befintliga "Trekanten" vid kyrkan.

inverka på trädgården såsom promenadplats. Beslutet blev emellertid, att det nya fattighuset skulle uppföras öster om landsvägen mittemot det uråldriga fattighuset.

Inom byggnadskommittén fanns två förslag. Det ena av herr G. O. Adlers i Yxhult och det andra av Johan Persson i Fylsta. Protokollet därom säger: "Båda förslagen hade sina anhängare, varför röstning emellan dessa båda förslag skulle verkställas, så att de, som röstade för Johan Perssons förslag, skulle gruppera sig på högra sidan av rummet, och de, som röstade för G. O. Adlers förslag, på vänstra sidan". Denna röstning tycktes till en början utfalla till förmån för Johan Perssons förslag. Men i samma stund som frågan skulle avgöras, gingo de flesta röstande över ifrån högra till vänstra sidan. Och till följd därav segrade herr G. O.

Adlers förslag. Huset skulle vara färdigt till inflyttning den 1 september 1878 och beräknades kosta 6 500 kronor.

Genom denna röstning, vid vilken den graderade kommunala röstskalan annullerades, visade Kumla sockens styrande män att de voro verkliga föregångsmän i kommunalpolitiken och att de voro så självständiga och framsynta att de tillämpade en demokratisk röstningsmetod, som först över 40 år därefter, eller 1919, blev lag. Betecknande och rätt karaktäristiskt för kumlabor politiska brådmognad är även den omständigheten, att senare tiders bevingade politiska slagord "att ett steg till vänster aldrig skadar", redan år 1876 tillämpades och var ett fullbordat faktum i Kumla sockens kommunalstämma.

Matfrågan och utspisningsanordningen i det nya fattighuset voro fortfarande desamma som i det gamla. Det var självstyrelse i utpräglad grad. De gamla fingo äta som de själva kokade åt sig. Och klagan över att maten ej var aptitligt tillagad, var då för fattigvårdsstyrelsen en okänd företeelse. Men, på initiativ av styrelsen beslöt kommunalstämman den 15 sept. 1884 en bättre och tidsenligare ordning i fattighuset rörande utspisningen m.m. Den kommitté, som till nämnda stämma inkom med förslaget i angivet syfte, ansåg det önskvärdast, att en fattiggård kunde inköpas. Detta måste dock av ekonomiska skäl bliva en *framtidsfråga*, enär Kumla kommun hade ett lån å 40 000 kr, varå endast 2:ne avbetalningar gjorts.

Ehuru kommitterade beräknade att den nya ordningen komme att kosta ungefär 22 öre för dag och hjon istället för 13 öre, så tillstyrktes förändringen, fastän kostnaden för 32 hjon skulle förorsaka kommunen en årlig utgift av 1 000 kr. Enligt detta förslag "skulle alla i fattighuset intagna mer eller mindre orkeslösa personer fr.o.m. 1 januari 1885 där fullständigt erhålla sitt tarvliga, för livets uppehållande nödvändiga underhåll i föda och kläder. Visserligen ansågs 1 000 kr årlig utgift vara en stor summa, men — säger kommitterade — så bör det ock bliva en tillfredsställelse för kom-

Fattigstugan sedd söderifrån ur "kyrktornsperspektiv". Fotot taget omkring sekelskiftet och den folksamling som är koncentrerad kring fattigstugan är den marknad, som med jämna mellanrum förekom på "Trekanten" förr i tiden. På kyrkogården försiggår något slags schaktning.

munens bättre lottade medlemmar att veta, det de fattiga få vad de behöva.

För jämförelse med beräknade underhållskostnaden 1885 och verkliga kostnaden för 1918 i fattighuset meddelas, att då totalkostnaden 1885 var 1 000 kr, så uppgick den 1918 till 10 665 kronor. Dagkostnaden pr hjon var i förra fallet 22 öre, i senare fallet 1 kr 9 öre. Men så har vi också under förra året levat i en kristid med ovanligt höga priser på livsmedel.²⁾

Hade 1885 års kumlabor anledning till tillfredsställelse över sin uppoffring för de fattigas rikliga underhåll, så har säkert 1918 års kumlabor icke mindre glädje och tillfredsställelse över sin uppoffring, då de veta med sig, att deras gamla fattiga ej lidit någon nöd under den stora nödtid, som hela världen då led av.

Från den 1 januari 1885 till 19 mars 1909 förekom sedan inga förslag till ändringar i fattigvårdshänseende.

Men då avlät fattigvårdsstyrelsen till kommunalstämman en erinran om svårigheten att bereda vård och bostad för de behövande. Samtidigt överlämnades till stämman förslag och ritning till påbyggnad av försörjningsanstalten med en våning för att därigenom erhålla flera logementrum, samt att även göra en tillbyggnad för erhållande av ett rymligare kök och matsal. Detta förslag behandlades vid kommunalstämman den 24 mars 1911. Vid denna stämma framkastades tanken på att tomten, på vilken anstalten är belägen, möjligen kunde behövas för en utvidgning av församlingens kyrkogård. På grund av detta skäl uppsköts avgörandet av frågan och tillsattes en kommitté för dess vidare utredning. I kommittén invaldes prosten Gustaf Pettersson, Emil Mannerfelt, Säbylund, Aug. Almblad, Kumla, G. R. Jonasson, Mossby, L. E. Gustafsson, Brånsta, Johan Larsson, Blacksta, Lars Pärsson, Sånnersta, A. P. Andersson, Vissberga, och Lars Pärsson, Blacksta. Kommittén erhöll i uppdrag att söka utreda huruvida fattiggård med lantbruk visat sig vara ekonomiskt fördelaktiga, där sådana inrättats, samt att, om så befunnes vara förhållandet, söka höra efter om komministergården i Övre Vesta och det intill belägna Säbylundshemmanet kunde förvärvas till fattiggård. Den 19 juli 1911 inkom kommitterade till kommunalstämman med sitt utlåtande. Kommittén hade besökt åtskilliga fattiggårdar och därunder stadgats i åsikten, att en försörjningsanstalt med omkring 40-50 tunnland åkerbruk vore det bästa, enär anstalten då erhåller mjölk, spannmål och andra livsförnödenheter utan att direkt köpa dem. Genom sådan anordning med alla där förekommande arbeten försvinner mer och mer prägeln av "Inrättning", som alltid har med sig något av tryck över de gamla och trötta. Det blir mera som ett hem med sin trevnad, sin omväxling och sin glädje. Kommittén slutar sitt utlåtande med att på det kraftigaste tillstyrka stämman att ordna sin fattigvård för framtiden genom anskaffande av en fattiggård.³⁾

Så gingo åter ett par år. Till marsstämman 1913 meddelade revisorerna i sin berättelse över kommunalnämndens och fattigvårdsstyrelsens förvaltning att i

Fattigtugan sedd norrifrån (byggnaden närmast kyrkan) omkring sekelskiftet. Då den inte revs förrän på 1940-talet, minns många kumlabor byggnaden, som användes som skolkök, nödbostäder, utspisningslokal för arbetslösa, scoutlokal m.m.

kommunalkassan fanns ett kontant överskott av 30 000 kr, varför inköp av någon lämplig fattiggård med det snaraste måtte ske. (Kommunalnämnden hade nämligen med beräkning på fattigvårdens bättre ordnande, under några år sökt få så stora inkomster och små utgifter som möjligt.)

Med anledning av detta revisorernas uttalande, lämnade fattigvårdskommittén redogörelse för sina försök att förvärva någon lämplig gård till sådant pris, att den därom kunnat ena sig. Kommittén hade därför på senaste tiden sökt vinna upplysning om huruvida det av militärerna övergivna övningsfältet Sannahed kunde förvärvas av kommunen. Stämman uppdrog åt kommittén att för rimligt pris inköpa Sannahed.

Vid kommunalstämman den 26 april 1915 redogjorde stämmans ordf., riksdagsman L. E. Gustafsson, för frågans dåvarande läge. Kommittén hade nämligen avgivit ett anbud å 40 000 kr för lägerplatsen Sannahed, utgörande i areal 90.86 hektar med därå befintligt sjukhus

och officersbostad. Stämman beslöt enhälligt gilla denna kommitténs åtgärd och uppdrog åt densamma att avsluta köpet med Kronan samt lämnade kommittén det stora förtroendet, att ha fria händer att göra de förändringar eller tillbyggnader till f.d. officersbostaden, så att den bleve ett tidsenligt och lämpligt försörjningshem.

Kostnaderna för att få kommunens nya försörjningshem i det skick det i dag är belöpa sig till följande poster:

Köpeskillingen till Kronan	40 000:—
Till Bröderna Lindström, Vretstorp, för officersbyggn. omändring med ny källarvåning omkring	27 000:—
Örebro Värme- och Vattenaffär för värme- och vattenledn. ca	20 000:—
Bröderna Andersson för vattenledn. utomhus	2 100:—
Bröderna Lindström för uppförande av bod (4 800), ladugård (12 000) och vagnbod (1 500) tillhopa	18 300:—
Arkitekt och kontrollarvoden m. m.	1 900:—
Nya möbler	1 700:—
Summa Kr	111 000:—

Ehuru detta belopp förefaller vara en rätt avsevärd utgift,⁴⁾ så är det alldeles säkert, att det var i rätta tiden både inköpet från Kronan gjordes och övriga arbeten utfördes. Skulle det ha skett nu med höga materialpris och arbetslöner, hade slutsumman säkerligen blivit nära dubbelt större. Och nu — efter 6 års omtänksamt arbete — har Sannahedskommittén, som den även kallats, slutfört sitt uppdrag. Och huru har den lyckats? Ja, därom äro de närvarande i tillfälle att i dag bilda sig ett omdöme genom att nu företaga en grundlig "synegång" eller "husesyn" från hemmets bakugn i källarvåningen till — skorstenen.

Allting i denna förgängelsens värld är underkastat omgestaltningar och förändringar. Men få platser torde dock undergått så väsentliga, t.o.m. om Sveriges för-

Flygfoto över gamla ålderdomshemmet i Sannahed taget innan ännu tätorten börjat växa upp på heden. Det var från början huvudbyggnad på Sannaheds mötesplats inrymmande kanslilokaler och officersbostäder och blir nu Centrumhuset med bibliotek och samlingslokaler.

svarspolitik vittnande förändringar som Sannahed. När Kronan år 1815 inköpte Sannahed till övningsplats för Nerikes Regemente, var fältet beväxt med så tät och vacker barrskog, att Ralabyn icke lär varit synlig till landsvägen.⁵⁾

Under 100 år har således Sannahed varit samlings- och övningsplats för Nerkesbygdens ungdom. Här ha år efter år inryckt skaror av unga, kraftiga män, fyllda med levnadsmod och sprittande livsglädje. Skaror, som med säkra och smidiga steg marscherade över fältets stora vidd.

Huru olik mot förr är icke den kontingent, vilken inryckt här nu! Ålderdom och svaghet är det utmärkande tecknet hos denna senare "årsklass".

Tänka vi då särskilt på dem, som förr hade sin vistelse i denna byggnad och dem, som nu hava och på dem vilka komma att hava sitt hem här, så framträder den skarpaste motsats dem emellan.

I dessa rum, korridorer och trappor, där förr ungdomliga och välformade gestalter snabbt och redigt rörde sig med spänstiga och graciösa steg vid taktmässiga ljud från officerssabelns slag mot vederbörandes vänstra ben, där stappla nu åldriga, av hårt kroppsarbete och umbäranden böjda människor, som med resignation finna sig i sitt öde att vara — utslitna, och ofta hör man vid deras försök att flytta sig något, det ängsliga ljudet av kryckans eller käppens entoniga stöt mot golvet.

Hurudana fattigvårdsförhållandena i Kumla varit under de senare 100 åren veta vi något så när. Under denna tidrymd har glädjande nog en helt annan åskådning om den fattiges individualitet gjort sig gällande. Han betraktas numera ej i allmänhet såsom ett fattighjon utan som en fattig människa. Med den storartade reformiver i sociala angelägenheter, som utmärker vår tid, skulle man gärna vilja tänka att begreppet fattigdom skulle upphöra att finnas till, och att vi alla skulle bli lika rika eller måhända lika — fattiga. Kommunala försörjningshem skulle under en så lycklig guldålder bli antikviteter. Men fattigdom och rikedom kommer nog att finnas, så länge världen står, och de som inga tillgångar äga måste nog framdeles, liksom nu, omhuldas av sina bättre lottade medmänniskor.

Måtte därför detta nya hem för åldriga och för övrigt orkeslösa personer i långliga tider framåt bli ett gott och stilla hem, där de efter en strävsam och uppslitande arbetsdag finna en dem väl unnad och välförtjänt ro och vila. Måtte det även för det framtida Kumla bli en ofrånkomlig hederssak att vidmakthålla och väl vårda denna anstalt, så att den om 100 år — när den skogsådd, som vi hoppas kunna börja med i höst på fältet här omkring, spirat upp och växt till en ståtlig furuskog — är i samma prydliga och vårdade skick som i dag.

Häradsdomaren Lars Pärsson i Blacksta, under åren 1898-1926 ordförande i Kumla kommuns fattigvårdsstyrelse och den främste tillskyndaren när det gällde det utomordentligt förmånliga inköpet av Sannaheds exercisfält till kommunen. Även kommunalnämndsordförande.

De ännu ofödda medborgare, som då — i sin ålders dag — behöva få sitt vilohem här kunna med högtidlig glädje "lyssna till den granens susning vid vars rot deras hem är fästat".

Med tacksamhet må här även nämnas, att den orgel, som pryder denna högtidssal, är välvilligt skänkt av grosshandlare C. A. Carlsson, Kumla, till glädje och högtidsstämmning för de gamle i hemmet. Heder åt den minnesgode givaren!

NÄR EN ANNAN "ÅRSKLASS" RYCKTE IN
PÅ SANNAHED

Så här lyder häradsdomare Lars Pärssons skildring av pensionärernas flyttning från det gamla fattighuset vid Kumla kyrka till det nya ålderdomshemmet å Sannahed. Skildringen är intagen i fattigvårdsstyrelsens protokoll den 19 juni 1919 såsom §2 och är skriven med rött bläck.

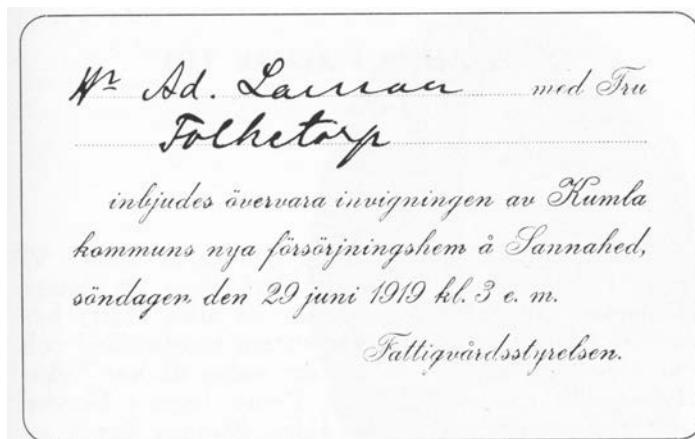
"Flyttningsdagen var en strålande solskensdag!

Sedan samtliga underhållne, klädda i sina söndagskläder, frukosteradt för sista gången i det gamla hemmet, som många af dem lämnade med rörelse och saknad, tågade de till Prostgården, der de välvilligt af Kontraktsprosten Gustaf Pettersson bjödos på kaffe under väntan på affärden till Sannahed. Under denna kafferast ordnades af fattigvårdsstyrelsens ledamöter pålastningen och transport till Sannahed af Hemmets husgerådssaker.

Kl. 11 skedde affärden från prostgården i 5 st. bilar, hvilka kostnadsfritt ställets till förfogande af Herrar Lasse Burén, Erik Olsson och A. G. Andersson, grossh. och skofabrikörer i Kumla m. p.

I den första bilen åkte Kumla sockens äldsta innevånare, f.d. kronoarrendatorn A. G. Anderssons i Sicklesta änka, Anna Stina Andersson, född i Örsta 5 maj 1826. I andra bilen åkte Kumla s:ns näst äldsta person, änkan efter pastorsadj. i Kumla, Widell (död 1859), Anna Lovisa Widell, född i Karlskoga 1826.

Det var en sällsam syn att se dessa åldringar sätta sig upp i dessa moderna åkdon. Det var ett förunderligt ögonblick. Det var som om forntid och samtid famnat och funnit hvarandra för att under några få minuter göra en vänskaplig färd på den urgamla landsvägen mellan Kumla kyrka och Sannahed, för att sedan skiljas

Företvarande fattigvårdsstyrelseordföranden Adolf Larsson har troget sparat sitt inbjudningskort till invigningsfestligheten år 1919, vilket han erhöi i sin egenskap av nybliven kommunalfullmäktigledamot. Föga anade han väl då att han 23 år senare själv skulle bli ordförande i fattigvårdsstyrelsen och framleva sina sista år på hemmet. Han fick även uppleva inflyttningen i det nya hemmet där han slutade sina dagar den 18 september 1965.

åt för alltid, fortsättande kvar sin skilda väg till olika mål. Bilarna måhända till verkstaden för teknisk förbättring och fortsatt färd; åldringarna säkert till kyrkogården för kroppslig förintelse och slutlig hvila.

Vid framkomsten till Sannahed trakterades de gamle med kaffe och anvisades till sina rum. Hade vid affärden från Kumla ett visst vemod beherskadt dem, när de lämnade sina bostadsrum, enär de trodde att de skulle vantrifvas vid Sannahed, så var denna oro borta, när de hunnit göra sig litet hemmastadda där. Glädjen och belåtenheten öfver det nya Hemmet var stor. Måtte den fortfara!"

SANNAHED I ÄLDRE TID

Hur såg Sannahed ut för några hundra år sedan? Vi vet av Lundbergs och Samzelius' forskningar att platsen är mycket gammal. Sanna tillhör de allra äldsta bynamnen i Kumla. Då var hela slätten skogbeklädd och landsvägen var smal, trots att det redan då var "riksväg" — den gamla Eriksgatan. Domarringen i Norrby visar att platsen har en hög ålder. Namnet Sanna — finns även i Edsberg t. ex. — och -hed, betyder helt enkelt sandheden. Och man behöver inte ta mer än ett spadtag i marken, för att komma underfund med att det verkligen är en gammal sandhed.

En revolution inträdde här en gång i början på förra seklet, när man beslöt att förlägga Nerikes regemente till denna plats.

Kronan köpte hela den barrskogsbeväxta slätten år 1815, och så förlades Nerikes regementes mötesplats dit. Skogen avverkades och det över nittio hektar stora området lades ut till exercisfält. En rad byggnader uppfördes då och senare, och en del av dem kan vi ännu se kvar på samma plats. Huvudbyggnaden med officersbostäder och kansli har blivit ålderdomshem, officersmässen är folkskola, underofficersmässen är slöjdsal och bostäder. Bostäder fanns till för några år sedan även i den gamla arresten, men ännu finns en "krok" kvar i sitt gamla skick. Ett kokhus är gjuteri, en barack och de gamla förrådsbyggnaderna är apterade till förråd av allehanda slag. Regementssjukhuset är dock rivet och flyttat till Hallsberg, en lägerhydda revs så sent som på 1950-talet, de små officerspaviljongerna är "småstugor" vid Stene brunn osv.

Nu påminns vi om denna tid genom de två minnesstenarna. År 1920 restes husarstenen, som den kallas, och

Minnesstenen över "fotfolket", vid landsvägen i Sannahed, som omtalar att regementet var förlagt till denna plats åren 1815-1912. Här nedlade översten regementets traditionsrika halmkrans år 1962, då man firade femtioårsminnet av flyttningen från Sannahed.

1921 den stora stenen, som omtalar att Nerikes regemente var förlagt till Sannahed 1815-1893, Kungl. Lifregementet till fot 1894-1904 och Kungl. Lifregementets grenadjärer 1905-1912.

År 1912 var det alltså definitivt slut på Sannaheds historia som permanent militär förläggningsort. Redan år 1904 hade den upphört att vara mötesplats för Kungl. Lifregementets husarer, som detta år flyttade till Skövde.

Sannahed hade då haft stora dagar. Prins Eugén var löjtnant vid husarerna och vann där mer än en hubertusjakt. Här hölls en stor manöver 1895, då kungen — Oscar II — och dåvarande kronprins Gustaf deltog. Prins Carl invigde en musikpaviljong vid officersmässen 1898 och år 1900 invigde Oscar II tre bataljonsfanor vid infanteriregementet. Då for kungen med uppvaktning

till Hallsberg och därifrån i vagn mellan rader av flaggstänger och genom äreportar av björklöv.

Men det var ju inte bara stora dagar. Vardagslivet på Sannahed får vi inte glömma, även om angenäma avbrott förekom. Man ondgjorde sig över öl- och brännvinsförsäljningen där på 1860-70-talen. Det fanns serveringar och där fanns nöjesfält. Skojarbacken kallades det, och där fanns skjutbana och tittskåp. Även menageri kunde ibland finnas att beskåda. En djurförelisare blev år 1895 tvungen att avliva sin björn där. Och — hör och häpna — han fick också ut 50 kronor i skottpengar på den. Närkes sista björn är alltså skjuten på Sannahed!

Till "nöjeslivet" hör också att år 1894 ett par hundra beväringar råkade i raseri mot en skjutbanedirektör, som de ansåg sig lurade av.

Till Sannahed kom man marscherande från alla håll. Från Mosås, Asker osv. kom man, och det var en stor händelse i bygden när "beväringen kom". På vintern var lägret dött, utom de allra sista åren, då en avdelning tjänstgjorde som handräckning och förrådsvaktare året om.

Mycket folk samlades vid mötena, och på söndagarna kom anhöriga och flickbekanta från alla håll och besåg kyrkparaderna och deltog i nöjeslivet som hade karaktären av stora folkfester. Här fanns Ettöres-Hallgren — ett original som bara tiggde ettöringar (och gav tillbaka om han fick mera) —, som spådde "att Sannahed skulle blomstra som en lustgård". Måntro om han inte håller på att få rätt? Här fanns också Lus-Herman med sitt tittskåp vars härligheter han mässande beskrev.

På 1930-talet var det någon som skrev om Sannahedslägret och uttalade en vemodets suck att "så mycket folk kommer det aldrig mer till Sannahed". Men då var motorsporten i Kumla ännu inte "på tänkt", ty denna drog på 1940-talet 10 000-tals människor till Sannahed.

EN ÖGONBLICKSBILD

Ur Svensk Kommunal-Tidning nr 20 år 1904 har vi klippt följande notis, som — det skall här framhållas — icke direkt berör Kumla landskommun eller Örebro län, men som allmäntlig tidsbild ställer dåtidens ålderdomshem i blyxtbelysning.

Fattighjonens längtan. Landshöfding A. Wachtmeister har till samtliga fattigvårdsstyrelser å landsbygden inom länet af låtit följande skrifvelse:

Vid de besök jag gjort i fattiggårdar å länets landsbygd har, såsom svar å min till försörjningstagarna framställda förfrågan, om de hade något att anmärka mot vård och kost, städse med mycken enträgenhet framhållits deras stora längtan efter en kopp varmt kaffe till morgonmålet.

Ingen kan mer än jag beklaga det omåttliga, för så väl hälsa som ekonomi ruinerande kaffedrickandet, som för en stor del af vår arbetarebefolkning blifvit ett inrotadt behof.

Men när nu en gång så är, och man vet, till hvilken grad kaffedrickning under lyckligare dagar ingått i understödstagarnas, särskildt de kvinnligas, vanor, kan man inte annat än hysa medkänsla med dem för det verkliga lidande de nu känna vid den fullkomliga afsaknaden af deras kära dryck.

Det är ett i hög grad tungt och glädjelöst lif dessa s.k. fattighjon föra, och glädjande vore, om någon liten ljusning i deras lott på detta sätt skulle kunna beredas dem.

Den lilla kvantitet kaffe, hvarom här är fråga, torde icke kunna verka skadligt, och den ringa ökning i kostnader, som skulle uppstå genom att för de äldre understödstagarna vid morgonmålet utbyta den nu brukliga separerade mjölken mot en kopp kaffe, torde icke kunna komma att på fattigvårdssamhället inverka märkbart betungande.

Jag hemställer därför, att fattigvårdsstyrelsen skulle vilja taga under pröfning och utredning en sådan ändring af utspisnings-

Nuförtiden behöver inte vårdtagarna på ålderdomshemmen längta efter det varma kaffe, som "under lyckligare dagar ingått i understödstagarnas, särskilt de kvinnligas, vanor . . ." Nutidens läkare uppfattar t. o m. kaffet som nyttigt för äldre människor.

ordningen vid den under Eder vård stående fattigvårdsinrättningen, att för de äldre understödstagarna vid morgonmålet den i regeln brukliga separerade mjölken utbytes mot kaffe.

EN TIDNINGSDUELL OM SANNAHED

Örebro-Kuriren av den 6 april 1939 kunde vi läsa följande målande beskrivning av Sannaheds ålderdomshem:

Kumla kommun bör snarast bygga nytt ålderdomshem

**Det nuvarande hemmet i gamla Sannaheds-
mässen står under all kritik**

Liksom de engelska soldaterna sjunga: "It's a long, long way to Tipperary" ha pensionärerna vid Kumla ålderdomshem stor anledning att sjunga: Det är så tung, tung väg till Sannahed, Ty lika gammalt och känt som uttrycket: "den tunga vägen till fattigvården" är, lika berättigad är det vad Kumla kommuns ålderdomshem i Sannahed beträffar. Genom telefonpåringningar, icke blott från kumlabor utan även från andra kommuner, där det finnes anhöriga till pensionärerna i Sannahed, ha vi vid olika tillfällen blivit uppmärksammade på att vad Kumla kommun har, ett tidsenligt och hemtrevligt ålderdomshem har den inte.

Signaturen jämte en av kommunalfullmäktiges ledamöter⁶⁾ gjorde häromdagen en ganska grundlig inspektion vid ålderdomshemmet. Det är synd att påstå att intrycken blevo de bästa. Man kommer sanningen närmast om man påstår, att ålderdomshemmet av i dag är en skamfläck för Kumla kommun. Detta sorgesamma intryck får man redan vid en titt på exteriören av den gamla officersmässen, som efter de militära glansdagarnas Sannahed ombyggdes till ålderdomshem. På ytterväggarna har rappningen fallit av på stora ytor. Troligen för att väder och vind inte skola förmå att genom röta förstöra träverket i väggarna har man smetat på litet murbruk här och var. Tidigare har exteriören sett ännu anskrämligare ut.

Men med vetskap om att det inte är etiketten som avgör flaskans innehåll och med förhoppning om, att ålderdomshemmets interiör på ett fördelaktigt sätt skulle skilja sig från exteriören, stegade vi in köksvägen i det hem, där ett 40-tal gamla människor *borde njuta* sitt otium.

Väl inkomna genom bakhörren, vilken inom parentes sagt hade en del glasrutor utslagna och ersatta med pappstycken, kommo vi så upp i en av de långa och mörka passager eller korridorer, som äro ett utmärkande drag för Kumla ålderdomshems interiör. På andra våningen stötte vi samman med hemmets sjuksyster, som välvilligt ställde sig till förfogande som vår ciceron. Så började den inspektion, som gav vid handen, att Kumla ålderdomshem är av samma skrot och korn såväl ut- som invändigt. Vid vår början i den s.k. sjukavdelningen hoppades vi, att vi skulle finna de gamla sängliggande sjuklingarna i rymliga, ljusa och trevliga salar med någon vacker tavla som väggdekoration och några glädjespridande blomster på något bord eller i fönstren. Våra förhoppningar kommo helt på skam. Pensionärsrummen voro i de flesta fall små och otrevliga, tavlor och blommor saknades. Tydligt på grund av stora sättningar i huset hade det uppstått stora sprickor i väggarna, målarfärgen hade flagat av på stora ytor. Vi vandrade från sal till sal och överallt konstaterades samma elände. I ett flertal av rummen hade pikats upp filter och dylikt på väggarna. På förfrågan om anledning till dessa "väggbonader" erhöles det bedrövlige svaret: vi måste givetvis skyla över det värsta. Vi tittade under ett par av de kuriösa väggprydnaderna och funno till vår förvåning och besvikelse stora hål i väggarna; målarfärgen var borta och murbruket hade rasat ned, varigenom man påmindes om cellväggar, som någon orolig fånge sökt forcera igenom för att nå friheten. Ja, sådant kan man bl. a. finna i Kumla ålderdomshem nådens år 1939.

För de sängliggande sjuklingarna är ju tillvaron besvärlig, vad som än göres för att göra den ljusare. Och de av pensionärerna, som äro på benen, ha ju den stora och vackra parken att tillgå. Ja, detta är riktigt alltsammans. Men om de inte hade parken under varma sommarkdagar, skulle ålderdomshemmet vara mer än dystert. Nu tycker signaturen att de gamla behöva ljus och luft även under den kalla årstiden. Vad luften beträffar, vet ju alla, att det är hart när omöjligt att åstadkomma frisk luft i en sjuksal eller pensionärsrum, allra helst om ventilationsanordningar icke äro tillfyllest. Dessa möjligheter finnas dock, när det gäller sällskaps- eller dagrum, där man under vissa tider åtminstone kan få in frisk luft fönstervägen. Men Kumla ålderdomshem saknar sådan "lyx" som ett sällskapsrum, där pensionärerna kunna samspråka, läsa tidningar och lyssna på radioprogrammen. De enda "sällskapsrum", som stå till buds äro de förut omtalade mörka och otrevliga korridorerna. Enligt uppgift har hemmet tidigare haft ett dagrum för pensionärerna, men detta användes sedan några år tillbaka för annat ändamål.

Kumla ålderdomshems kök vittnar om att de framsteg som gjorts, när det gäller en köksinredning, ännu inte nått Sannahed.

Inte förrän 1956 fick ålderdomshemmet det välbehövlige dagrummet, där de gamla kan sitta i lugn och ro och läsa tidningar, ägna sig åt sällskapsspel, se på TV-programmen, dricka kaffe med anhöriga på bemärkelsedagar och liknande. (Se sid. 28!)

Från en stor obekväm vedspis spreds en intensiv hetta, som blev ännu starkare på grund av att i köket även fanns inmonterat en särskild varmvattenberedare för diskvattnet och en annan för badvatten. Nu håller man som bekant på att inmontera en ny ångpanna, varigenom kökspersonalen väl så småningom slipper sköta om varmvattensberedningen för hela hemmets behov.

Bland mycket annat som talar mot ålderdomshemmet i Kumla äro trätapporna, som ligga öppna, och som vid eventuell eldsvåda kunna bli utomordentliga eldledare. På tal om brandriskerna vid hemmet efterlyses räddningsattiraljen, avsedda att an-vådas, om elden skulle komma lös. Svaret gav plats för ytterligare förvåning och besvikelse. Det enda som finns i den vägen voro några

brandstegar, som äro av den opraktiska beskaffenheten, att icke en enda av de på hemmet intagna åldringarna kunna ta sig ut. På fråga hur det kan tillåtas, att ett ålderdomshem saknar så nödvändiga saker som dylika räddningsattiraljer, meddelades att det för några år sedan påtalats. Man måste anskaffa särskilda korgar, i vilka pensionärerna om så erfordrades kunde halas ned i. Men något mer har det inte blivit.

Enligt uppgift har man inom fattigvårdsstyrelsen diskuterat en restaurering av ålderdomshemmet. Denna fråga lär för övrigt varit på tal rätt länge. Vi skulle för vår del vilja avråda myndigheterna att besluta lägga ned de stora kostnader som en nödvändig restaurering av ålderdomshemmet skulle komma att draga. Ty vad vi kunna förstå, finns det praktiskt taget inga möjligheter att genom en restaurering av den nuvarande byggnaden erhålla ett tidsenligt ålderdomshem. I varje fall hör det till det omöjliga att erhålla ett ålderdomshem som fyller de anspråk som nutiden ställer och som givetvis även vår tids åldringar ha all rätt att ställa. Vad vi kunna förstå ligger hela denna fråga så till att det finnes stor anledning att mera tänka på uppförande av ett helt nytt ålderdomshem.

Vad som härövan påtalats är ingalunda tillkommet i syfte att enbart kritisera utan för att påvisa betydelsen att Kumla ålderdomshem kommer upp till en grundlig behandling inom de kommunala institutionerna.

Sn.⁷⁾

Den 11 april 1939 — några dagar senare alltså — innehöll Nerikes Allehanda följande artikel:

Kumla ålderdomshem är inte dåligt

Fattigvårdsstyrelsens ordf. om kritiken

Kumla sockens ålderdomshem å Sannahed, som kumlaborna varit så stolta över och som ofta vitsordats av ledande kommunalmän från andra orter, tycks inte vara så mycket att hurra för, om man får tro en artikel i Ö.K. Som torde vara allmänt bekant, har kommunalfullmäktige på initiativ av fattigvårdsstyrelsen beviljat ansenliga anslag för att göra hemmet så trevligt och ändamålsenligt som möjligt för pensionärerna. Och bland dessa finnas de, som på egen bekostnad hyrt in sig på ålderdomshemmet och trivas utomordentligt väl.

N-T:s medarbetare⁸⁾ har vänt sig till fattigvårdsstyrelsens ordf.⁹⁾ för att höra hans mening om de berörda uppgifterna, att ålderdomshemmet vore otidsenligt.

Ordföranden i kommunalnämnden och fattigvårdsstyrelsen, Karl Nilsson, även föreståndare 1922-1927. Han efterträdde Lars Persson som ordförande 1926 och kvarstod som sådan fram till kommundelningen årsskiftet 1941-1942.

— Det är en ren förolämpning mot kommunen och fattigvårdsstyrelsen att komma med sådana påståenden, som artikelförfattaren gjort. Att hemmet f. n. inte visar sig acceptabelt beror på, att sedan någon månad pågår vidlyftiga ändringsarbeten. Sålunda insattes en ny större vattenvärmare och tork för tvätten. Denna moderna anordning torkar tvätten omedelbart och har också dragit en kostnad av 5 000 kr.

— Exteriören lämnar ju mycket övrigt att önska?

— Det skall snart bli avhjälpt. 1937 gjordes en omfattande grundgjutning under huset. Av praktiska skäl ansågs det lämpligt att dröja något år med den yttre putsen av huset. Men redan förra året uppdrogs åt byggmäst. Evert Johansson att verkställa denna. På grund av den livliga byggnadsverksamheten var det dock omöjligt att få arbetet utfört då. Byggmästaren har dock lovat att även detta arbete skall bli fullgjort under närmaste tiden.

— Den där omtalade inspektionen kom precis inte i lämplig tid?

— Det brukar ju inte vara vanligt, att man gör inspektioner under pågående större reparationer och ändringsarbeten. Sådana väntar man med tills det är färdigt. Och en hel del detaljer återstår ju alltid att se till. Hemmet anses vara synnerligen bra. Det har ju alla våra moderna bekvämligheter. 1937 fick det bl. a. elektrisk ugn för bageriet.

— Skulle ålderdomshemmet inte uppfylla de nutida fordringarna så bleve det väl anmärkningar från statsmakternas sida?

— Givetvis. Så sent som strax före nyår hade vi besök av byråchef Wagnsson¹⁰⁾ i socialdepartementet och den kvinnliga fat-

tigvårdskonsulenten. Vi beklagade, att de beslutade arbetena på grund av svårigheten att skaffa arbetare för byggmästaren ej kunnat utföras men att allt kommer att utföras under våren. Efter dessa meddelanden hade ingen av dessa personer något att anmärka. De äro ju också praktiska och erfarna personer, som också studerat åtskilliga ålderdomshem. 1931 utfördes stora arbeten för ej mindre än 20 955 kr efter av k. bhde godkända ritningar.

— Så, lindrigt sagt, är det elakt att påstå, att fattigvårdsstyrelsen försummat ålderdomshemmet?

— Ja, det påståendet kan besvaras med följande siffror.

1931 omändringsarbeten för kr 20 955, brunnaborrning kr 1 813; 1932 div. kostnader kr 662; 1937 grundgjutning under huset och anläggning av bageri med elektrisk bakugn 4 900; 1938 anläggning av tvätttork, varmvatten m.m. 6 000; 1939 omputsning av huset, målning m.m. (anslag) 7 033 kr. Summa kr 41 330.

— Om något eftersatts, så hade väl revisorerna påpekat detta?

— De bruka ju varje år göra ett besök på hemmet. Och i år var även den auktoriserade revisorn med.

— Men de kanske inte äro så praktiska personer, som artikel-författaren och hans inspektörer?

— Det vill jag inte yttra mig om.

— Men blommorna, som saknades i en del rum. Inte borde en sådan försummelse tolereras?

— På vilket ålderdomshem i Sveriges land bekostar kommunen blommor till pensionärernas rum? Det skulle bli en nått summa, i all synnerhet under vintertiden skulle det säkert bli särskilt kostbart. Men blommor fattas inte ändå, ty släktingar och vänner till pensionärerna försumma inte att vid sina besök ta med blommor, även om inte blommorna äro en daglig företeelse. Det är ju de inte för oss heller, och inte ens på våra sjukvårdsanstalter.

Inom fattigvårdsstyrelsen beklagar man f. ö. den med sensationella rubriker åsatta artikeln. Visst är man van vid att förf. "skjuter över målet", men inte förty kan ett dylikt skrivsätt skada kommunen. Ty inte ens den kritiske "Lubbe"¹¹⁾ skulle väl ha så mycket att önska beträffande Kumla ålderdomshem.

"EN AV DE ARTON" SKRIVER OM SANNAHED

Det rörliga folklivet på Sannahed under den tid heden var lägerplats för Nerikes regemente och dess efterföljare har inte satt några större spår i litteraturen. Efter Saxons bok I handelsbod på 1870-talet kan vi citera en beväringsvisa:

På Sanna hed den stora
i våra unga dar.
Vi går i krigets skola
till kungs och lands försvar.

Däremot har den mera tillfälliga förläggningen av beredskapsförband under 1940-talet efterlämnat en skönlitterär skildring av ledamoten i svenska akademien Olle Hedberg, som under nuvarande major Åke Byström på Nynäs tjänstgjorde på Sannahed. Så här skildras ankomsten i romanen Vänstra kinden eller En svensk tiger, som utkom 1954.

I flera veckor ända sen de fått inkallelse sedeln hade dessa landstormsmän gått och sagt att de skulle till Forsa Hed och en del hade rent av i tidtabeller, uppslagsböcker och kartor kontrollerat att platsen fanns. Det var en kraftig antiklimax att få se stationshuset: ett rödmålat skjul. En lampa lyste över en skylt: Forsa Hed. Skjulet var mörkt och tycktes låst. Ingen stationspersonal, ingen perrong, ingen plattform. Man stannade mitt ute på linjen. Någon bebyggelse syntes inte till. Och detta var i den sista skymningen och det duggregnade.

Omkring sjuttio man hoppade ner på järnvägsvallen. En del fann de trafiktekniska arrangemangen undermåliga och sa det också. Soldatesken sorlade missnöjt.

Någon måtte ha varit nedskickad för att ta emot dem ty det blev som ett strömdrag; det var bara att följa med och skaran av medelålders manliga resenärer drev långsamt uppåt en smal väg. Vad de i skumrasket kunde urskilja av den fosterjord de var kal-

Det är naturligt att Olle Hedberg och hans beredskapskamrater, som under andra världskriget gjorde beredskap på Sannahed, tyckte att ålderdomshemmet var "en fin och snygg förläggning" och gärna velat byta den mot den enkla barack i parken, som blev deras förläggning.

lade att försvara bestod av avlödade träd och frusen gräsmark. Duggregnet avtog en smula. Några sa att det var två kilometer till förläggningen men uppgiften föreföll osäker, liknade mest "putsrumssnack".

Mellan de avlödade träden skymtade flera hus med upplysta fönster. Att se dem var skönt, duggregnet tilltog igen. Den ledare som funnits i tåten hade tappat kontakten med sin utdragna skara och de inryckande skingrade sig i små hopar som försökte med olika hus. Pettersson och Strid gick mot det största huset, ett tvåvånings trähus med stora upplysta fönster. De enades om att det var en fin förläggning, den såg riktigt snygg ut. Och det var också en fin och snygg förläggning men inte deras, det var ett ålderdomshem.

TJUGOFEM ÅR I SAMMANDRAG

De närmast föregående avsnitten har visat hur samtida ögonvittnen har sett på Sannaheds ålderdomshem. Den kritiska rösten i Örebro-Kuriren ger sin syn på anstaltens standard våren 1939, medan Nerikes Allehanda försvarar och förklarar. Värdet av dessa båda artiklar är stort av flera orsaker. Det kritiska inlägget speglar verkligheten genom ett temperament och gör det subjektivt. Å andra sidan finns hela det upplevdas intensitet och skribenten har i alla fall utmärkt lyckas att fånga den stämning, som han själv upplevde vid besöket.

Det försvarande och förklarande inlägget innehåller å andra sidan en rad siffror och sakuppgifter, som ur historisk synpunkt är värdefulla, varför de båda inläggen på ett utmärkt sätt kompletterar varandra.

Från dagen då artikeln "Kumla kommun bör snarast bygga nytt ålderdomshem" till dagen då man började fälla träden på byggnadsplatsen gick nästan exakt 25 år. Det är dessa 25 år skrivaren skall försöka ge i sammandrag i detta kapitel.

Den 1 januari 1942 avskiljdes ett område ur Kumla landskommun och bildades Kumla stad. Det omfattade dels det gamla Kumla municipalsamhälle, dels ett område norr därom (Södra Mos m. fl.), med tätbebyggelsekaraktär. Det fanns bara ett ålderdomshem i kommunen och detta låg som sagt i Sannahed och inom Kumla landskommun. I Kungl. Maj:ts brev om stadsbildningen stadgades att Kumla stad skulle ha rätt att hyra in sina pensionärer på Sannahedshemmet till dess ett eget ålderdomshem hade byggts i staden. Detta blev färdigt först i slutet av 1952 — alltså efter drygt tio år — och under hela denna tid var Sannahedshemmet minst sagt överbelagt med upp till 50-talet vårdtagare (under våren 1965 30-35).

"Arbetsstyrkan" samlad framför ålderdomshemmet någon gång sommaren 1921 eller 1922. Här finns både anställda i lantbruket, vårdpersonal och arbetsföra vårdtagare, som hjälpte till i lantbruket. Femte från höger är Elis Gustafsson, sedermera föreståndare.

Landskommunens fattigvårdsstyrelse räknade väl med, att man sedan man "blivit av med" Kumla stad, skulle bygga om det gamla ålderdomshemmet till en avsevärt modernare anstalt, som sedan skulle fylla behovet under överskådlig tid. Men utvecklingen gick fort. Flera av kommunerna i Närke byggde nya hem, studiebesök gjordes och så småningom mognade tanken på ett nybygge. Innan dess hade dock en del hänt, om vilket vi först vill berätta.

Vid fördelningen av tillgångarna mellan Kumla stad och Kumla landskommun tillföll ålderdomshemmet med dess lantbruk landskommunen, dvs. fastigheterna Sanna Norra 3:1, Sanna Södra 1:2 och 2:2, Sannahed 1:1 och 3:1, Gränby 2:8, 2:13, 2:15 och 2:21 tillsammans enligt jordregistret 108,22 hektar. År 1938 hade en kommitté föreslagit byggande av en föreståndarebostad intill ålderdomshemmet och så sent som 1944 lämnade LBF — med vilket företag kommunen redan då hade angenäma förbindelser — förslag till nybyggnad av en sådan

En liten del av arbetsstyrkan hässjar höet vid gränbygården, som sedermera (1945) avskiljdes och försålles till en privatperson. Mitt i bilden föreståndaren Elis Gustafsson. Övriga är dels anställda, dels arbetsföra vårdtagare.

bostad. Föreståndaren hade sin huvudsakliga uppgift som arbetsledare för lantbruket och sysslade i mycket liten utsträckning med vården på hemmet.

LBF:s skrivelse är daterad i maj 1944 och i september samma år avlämnar en kommitté bestående av Gustaf Steén, August Eriksson, Emil Winnberg, Gustav Andersson och Oscar Ericsson med kommunalkamrer Edvin Andersson som sekreterare ett förslag innebärande att Gränby 2:13 och 2:15 försäljes, att jordbrukets levande och döda inventarier försäljes, att försäljningsmedlen avsättes till en fond, att övrig åkermark utarrenderas, att viss mark skall kunna bebyggas, att fattigvårdsstyrelsen helt avvecklar jordbruksdriften, samt att föreståndaren kvarstår i tjänst till pensionsåldern.

Detta förslag blev i stort sett bifallet och verkställt. Föreståndaren avgick från sin tjänst 1954 och då upphörde även sådana kvarlevor av agrart självhushåll som hushållsgris och potatisland och ålderdomshemmet över-

Föreståndaren Elis Gustafsson, som kom till ålderdomshemmet som jordbruksarbetare 1922 och som 1927 avancerade till föreståndare. Han kvarstod i tjänst även efter jordbrukets avveckling 1945 och avgick med pension 1954. Numera bosatt i Södra Sanna.

gick helt att bli vårdanstalt och sysselsatte endast vårdpersonal.

I likhet med många andra ålderdomshem fanns på Sannahed en sinnessjukavdelning. Den inrättades så sent som 1928 i den från Kronan inköpta arrestbyggnaden. Den drevs bara under några få år, och nedlades sedan. Man hade även tidigare en avdelning för kroniskt sjuka, som var godkänd av medicinalstyrelsen. Följande lilla "efterdyning" av den avdelningen kan här kanske berättas: Hösten 1949 gjorde generaldirektör Ernst Bexelius, byråchef Ali Berggren, byråsekreterare Gösta Ahlberg, samtliga från socialstyrelsen, samt fattigvårdskonsulent Nils Sandberg och länsnotarie Nils Tyreén ett besök på Sannahed. Från fattigvårdsstyrelsen deltog dåvarande ordföranden Adolf Larsson. Vid en genomgång av intrycken sade Bexelius (under det han bläddrade i sina handlingar): "Ni hade förut en avdelning för kroniskt sjuka, men den är inte längre godkänd av medicinalstyrelsen." Vilket föranledde Adolf Larsson till omedelbar replik : "Det hade varit bättre om dom inte

En inte särskilt rolig mörk korridor bör få illustrera det nu ut-rangerade ålderdomshemmet. Den har under alla år varit den enda någorlunda bekväma förbindelsen mellan hemmets östra och västra halva. Skåpet t. h. inrymde ålderdomshemmets bibliotek.

hade godkänt den för sinnessjuka!" Genomgången avslutades mycket snabbt.

När ålderdomshemmet överflyttades till Sannahed, började man bedriva lantbruk som "binäring" och som sysselsättningsterapi för de av vårdtagarna, som kunde utföra något arbete. Föreståndare för lantbruksdriften var under de första åren lantbrukaren Johan Larsson i Vesta. (Något säger det om man berättar att en av hans söner gjort sig ett namn som Johan Behrn. Samlare av hörnhus. Av sten. I Örebro.)

Efter Larsson kom våren 1922 Karl Nilsson som föreståndare till Sannahed. Nilsson, som var född 1874,

Två föreståndarinnor med en sammanlagd tjänstetid av 26 år. T.v. Hilda Karlsson, anställd 1930-1950, då hon pensionerades och Olga Wilhelmsson, anställd 1950-1956, då hon flyttade till modernare hem för att så småningom förestå ålderdomshemmet Solbacka i Kumla.

hade sedan omkring sekelskiftet varit föreståndare för Lerbäckes ålderdomshem. Familjen flyttade in i den dubblett mitt över matsal och kök, som sedermera disponerats av föreståndarinnan. Fru Maria Nilsson var föreståndarinna och familjen stannade till nyåret 1927, då man flyttade till Kumla. Nilsson hade då valts till ordförande i kommunalnämnd och fattigvårdsstyrelse; uppdrag som han innehade till kommunindelningen 1/1 1942.

Till ny föreståndare utsågs Elis Gustafsson, som anställdes som lantarbetare vid hemmet hösten 1922. Han kvarstod i sin tjänst till 1954, då han erhöll pension.

Första föreståndarinnan på Sannahed hette Evelina Johansson (f. 1885) och hon tillträdde under första krigstiden och kvarstod till 1922, då hon flyttade till Nykroppa i Värmland. Efter fru Nilsson 1927 kom Beata Eriksson, som efter några månader flyttade till Sköllersta. Hon efterträddes av Ida Gustafsson, som i sin tur efterträddes av Hilda Karlsson (f. 1890) som innehade tjänsten 1930-1950, då hon pensionerades. Olga Wilhelmsson (nu på Solbacka i Kumla stad) var före-

Några av personalen samlade till en kaffepaus i sin matsal 1965. Vid bordsändan föreståndarinnan, Inez Odelind, och stående med kaffepannan syns kokerskan Elsa Knutsson. Den soliga stämningen behöver man knappast misstaga sig på.

ståndarinna 1950-56, Marta Olsson 1956-1965 och Inez Odelind från 1965; den senare biträdande föreståndarinna 1964-1965. Biträdande föreståndarinna fr. o. m. 1965 är Kerstin Lundqvist.

Under dessa tjugofem år har hemmet varit föremål för åtskilliga förbättringsarbeten. Kylskåp antecknas i protokollet som en stor sak 1943, frysbox likaså 1955 och TV-apparat 1957. En modern tvättstuga inreddes 1947, modernt bad- och sköljrum 1951 och dagrum 1956. I början av 1950-talet byttes alla fönster ut mot kopplade sådana, trapporna gjordes om, en hel del nya möbler köptes och det målades och tapetserades i de flesta utrymmen. Beläggningen minskades, så att en del tvåbäddsrums blev enkelrum och trebäddsrums blev två-

När denna AGA-spis inmonterades utgjorde den säkert en modernitet av hög klass. Den har också tjänat i nära ett kvarts sekel och kokerskorna har faktiskt inte framfört några allvarliga klagomål. Men nog torde det nya elektriska köket i längden bli populärare.

bäddsrums. Även detta måste ju betraktas som en standardhöjning.

I samband med förslaget om inredning av tvättstuga och modernisering av bageriet 1947, började diskussionerna i fattigvårdsstyrelsen om nybyggnad och/eller om- och tillbyggnad. Några av ledamöterna i styrelsen reserverade sig mot alltför genomgripande åtgärder i samband med tvättstugeinredningen med hänvisning till att man inte ville föregripa en kommande ny- eller till-

Våren 1965 gjorde biskop Gösta Lundström ett besök på Sannahed i samband med en visitation i pastoratet — den första på 25 år. Här syns han flankerad av förutvarande fattigvårdsordföranden Adolf Larsson (t. v.) och nuvarande socialnämndsordföranden Karl Karlström (t. h.) tillsammans med några pensionärer vid den andakt han då höll.

byggnad. Reservanterna fick stöd av kommunalnämnd och fullmäktige och anslaget prutades ner. Året efter upptogs för första gången en avsättning till kommande byggnadsarbeten i kommunens stat.

Funderingarna om ny- eller tillbyggnad stannade av under några år; först 1954 kommer frågan åter upp och då gäller det ombyggnad och ev. nybyggnad av personalbostäder. Frågorna diskuteras och man gör uppmättningsritningar över det gamla huset men finner ingen bra lösning. Länsstyrelsen översänder en rapport från länsbrandinspektören om brandskyddet och i sitt yttrande anför fattigvårdsstyrelsen att man vill ha uppskov på grund av den mera genomgripande ombyggnad som planeras.

Alla pensionärer som orkar gå uppe intar sina måltider i matsalen och några av dem ser vi här njutande sitt kaffe efter maten. I det nya hemmet kommer det inte att bli någon gemensam matsal, utan fyra mindre, en till varje avdelning. Då beräknas flera kunna äta tillsammans, eftersom de får kort och lätt väg att gå till matsalen.

På sammanträdet den 10 september 1956 har man dock bestämt sig. Helt resolut begär man då fullmakt från kommunalfullmäktige att projektera ett nytt ålderdomshem då någon rimlig lösning inte kan ernås genom ombyggnad av det gamla. Den 3 oktober 1956 biföll fullmäktige detta förslag och ett nytt kapitel börjar i ålderdomshemmets historia.

"EN FIN OCH SNYGG FÖRLÄGGNING"

Olle Hedberg och hans beredskapskamrater tyckte att Sannaheds ålderdomshem var "en fin och snygg förläggning". Socialnämnden — och senare centrala byggnadskommittén — hade i uppdrag att åstadkomma en fin och snygg förläggning även av det planerade nya ålderdomshemmet. Och man började omedelbart.

Uppdraget gick till LBF — där kommunen genom Kommunförbundets länsavdelning är andelsägare — och det dröjde bara några månader till dess arkitekt Arne Björner kunde redovisa de första skissritningarna. Björner biträdades av arkitekt Arnold Bjerned, vilkens arbete så småningom övertogs av arkitekt Rolf Johansson.

Så småningom utarbetades en mera definitiv ritning som underställdes en rad olika myndigheter såsom socialstyrelsen, länsarkitekten, länsbrandinspektören, länsläkaren etc. Denna ritning avsåg ett byggnadskomplex i två våningar, som varande det mest ekonomiska. Det var dock uppenbart att flertalet av de underhandskonsulterade myndigheterna — liksom arkitekterna — helst såg ett ålderdomshem bestående av enplanslängor.

Den 7 oktober 1961 företog socialnämnden ett studiebesök vid Motala stads ålderdomshem och det var på ett sammanträde efter detta besök, som nämnden bestämde sig för att korsa över alla tidigare ritningar och övergå till enplansalternativet. Samtidigt övertogs ansvaret för projekteringen av arkitekt Douglas Dahlborg, också knuten till LBF och mästare till många ålderdomshem runtom i landet.

Först omkring årsskiftet 1962/63 redovisades skissritningar, vilka kunde betraktas som mera definitiva och under 1963 utformades det slutgiltiga förslaget. Även detta diskuterades vid underhandskontakter med de bli-

vande remissinstanserna och i december 1963 erhöles det första hoppingivande beslutet — länsstyrelsen beviljade statsbidrag. Sedermera — under 1964 års första månader — färdigställdes anbudshandlingar, igångsättningsstillstånd och byggnadslov erhöles och i början av maj 1964 började det egentliga byggnadsarbetet.

Låt oss i en lång parentes nu redogöra för vilka som i olika avseenden haft ansvaret för projektering, kontroll, bygghus och leveranser:

Projektering:

Byggnaderna: Kommunernas Konsultbyrå-LBF genom
Arkitekt: Douglas Dahlborg, Stockholm
Konstruktör: Bo Mårdberg, Örebro
El-program: Kjell Rönnerberg, Linköping
VVS-program: Bengt Dahl, Karlstad
Inredning: Tord Kempe, arkitekt SIR, Jönköping
Trädgården: Gunnar Martinsson, arkitekt FST, Stockholm

Entreprenörer:

Byggnaderna: Borg & Fjellströms byggnads AB, Kumla
VVS-arbeten: Fackföreningarnas byggnadsproduktion AB, Örebro
El-arbeten: Elbolaget, Elektriska AB Sarwe, Kumla
Målning: Måleri AB Sven Fredriksson, Hallsberg
Plåtarbeten: Englund & Co kommanditibolag, Kumla
Golveläggning : Nordemalms AB, Örebro
Glasarbeten : Wallins glasmästeri AB, Örebro
Stenarbeten: Berga stenhuggeri AB, Hällabrottet
Trädgården: Trädgårdstjänst Arne Eriksson, Örebro

Leverantörer:

Betong & murbruk: Hallsbergs betong och murbruksfabrik
Bjälklag och mellanväggar: Carlssons cementgjuteri, Kvicksund
Fasad- och murtegel: AB Harge bruk, Hammar
Lättbetong: Yxhults stenhuggeri AB, Hällabrottet
Kylanläggning: Stal refrigeration AB, Örebro
Oljeeldning: Kumla oljeservice, Kumla
Högtalareanläggning: Fabrikat Centrum
Ljussignalanläggning: Fabrikat Zettler
Storköksutrustning: Elektro-Helios
Möbler: Kommunaktiebolaget, Stockholm
Textilier: A-design textilinredning, Örebro
Persienner: Persienntjänst, Örebro

Kontrollanter:

Huvudkontrollant: Kommunalingenjör Folke Leivald, Kumla
Bygghkontroll: Folke Leivald, Kumla
Bror Rydell, Kommunkonsult, Örebro
VVS-kontroll: Ulf Kastengren, Kommunkonsult, Örebro
El-kontroll: Kjell Rönnerberg, Kommunkonsult, Linköping

Utöver här nämnda har givetvis en mängd andra firmor utfört arbeten och levererat material eller på annat sätt varit "inblandade" i arbetet. Alla kan inte nämnas, men ytterligare ett namn, bör i alla fall sättas på pränt, nämligen Kommunernas KonsultbyråLBF:s Örebrokontors chef, ingenjör Bror Levin, som också varit besiktningsman vid slutbesiktningen den 1-2 juli 1965.

Som framgår av skissen på sidan 55 består hemmet av sju sammanbyggda kroppar — betecknade A-G — samt en fristående panncentral, avsedd även till andra byggnader inom området såsom Centrumhuset, skolan och pensionärshemmen.

På fyra större och en mindre avdelningsbyggnad är 52 pensionärssrum fördelade, — 12 i vardera av de större och 4 i den mindre avdelningen. I den sistnämnda avdelningen är rummen "kopplade" till dubletter, dvs. med gemensamt vc och klädkammare med tanke på äkta makar, men är även användbara till ensamboende pensionärer. Till varje avdelning finns dagrum och pentry med "kaffeplats" och till de fyra större avdelningarna finnes matsal, hobbyrum, förråd, sköljrum och ett större tvätttrum med fotbadkar och dusch. I två av avdelningarna finns telefonhytt, så rymlig att även en rullstolspatient kan använda den.

Varje pensionärssrum — som alla ligger mot söder-sol — har egen utgång till en liten stensatt altan utanför fönstret. Till rummen finns eget vc, garderob, skåp med backar och hatthylla. Rummen är drygt 10 kvadratmeter och på sidan 58 visas hur man kan få två olika möbleringar, en för "normalt" bruk och en som sjukrum. Någon särskild sjukavdelning finns nämligen inte. Till varje rum är draget tomrör för telefon, för dem som önskar ha sådan. Kontakt för radio och TV finns i varje rum kopplade till centralantennanläggningen. Vidare ligger en s.k. hörselslinga inmonterad i alla byggnader.

För alla som så önskar tillhandahålls rummen fullt möblerade, men för dem som så vill finns möjlighet att ta med egna möbler — dock icke säng och nattduksbord — och använda dessa. Tavlor, prydnadssaker och blommor har pensionärerna redan på det gamla hemmet haft möjlighet att ha i sina rum, men utrymmesbristen

har endast undantagsvis gjort det möjligt för de gamla att ta med egna möbler.

Huvudbyggnaden — på skisserna byggnad A — innehåller köksavdelning med biutrymmen, såsom kylrum, skafferier, förråd, expedition för kokerskan etc. Här finns också personalmatsal och vaktrum för nattvakt. Vidare inrymmer den expeditioner för föreståndarinna och biträdande föreståndarinna, tillika läkarrum, ett mindre laboratorium samt väntrum. I byggnadens västra del finns badrum (två stycken) samt frisersalong. I den del av huvudbyggnaden som står i direkt förbindelse med vårdavdelningarna finns sällskapsrum, samlingslokal och en sal för terapiverksamheten. I A-husets källarvåning finns förråd, tvättavdelning, personalutrymmen, pensionärernas förrådsutrymmen samt vissa andra disponibla utrymmen.

Byggnad G inrymmer fyra garageplatser och ett bisättningsrum och är liksom A-husets ekonomiavdelningar vända emot norr och de vägar bort från området, som är avskilda från vårdavdelningarna.

Något bör också nämnas om de byggnadsmetoder, som använts, då de kan ha ett visst intresse för den tekniskt intresserade. I så stor utsträckning som möjligt har använts prefabricerade element, — dvs. man har utfört en del av byggnadsarbetet på fabrikerna och sedan inskränkt arbetet på byggnadsplatsen till monteringsarbete. Sålunda är alla väggar mellan de olika pensionärsrummen gjutna i betong på fabrik. Det har då gått till på så sätt, att man på fabriken gjorde två mellanväggar och sedan använde dessa som väggar i gjutformen när man gjorde resten. Väggarna har blivit så jämna i ytan, att man utan svårighet har kunnat klistra tapeter direkt på väggen.

Givetvis är också bjälklagen prefabricerade, varför läggningen av bjälklaget kunnat ske oberoende av väderlek och med stor snabbhet. Man har inte behövt invänta torktider, bygga form osv.

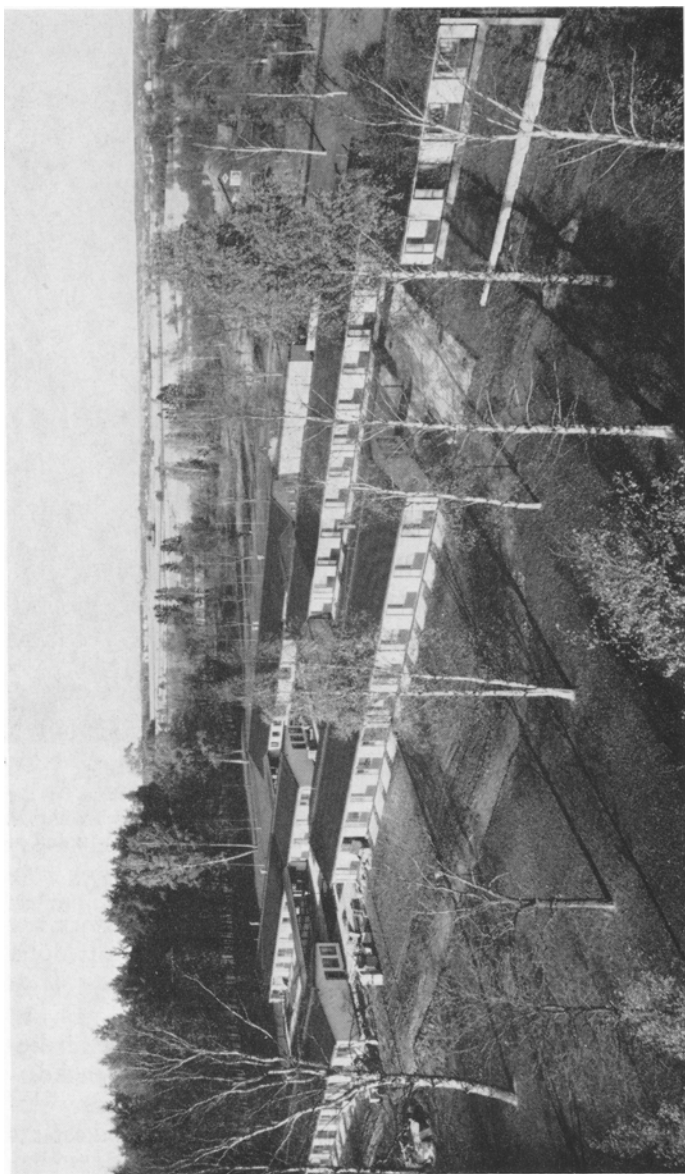
Yttertaken är belagda med eternit och innertaken följer takbjälkarnas lutning. Man har alltså sparat in ett bjälklag och fått innertaken med en modest lutning, vilket ingalunda verkar störande, utan i vissa fall t. o. m.

Även om det gamla ålderdomshemmet var gammalmodigt, tungarbetat och framförallt brandfarligt, måste man konstatera att det har sina obestridliga trevnadsvärden. Se på denna bild av Arvid Örnell läsande sin tidning. Bilden är inte arrangerad utan en vanlig vardagsbild.

förhöjer trevnaden. Särskilda innertak finnes i stort sett endast i korridorerna och fyller där en uppgift att dölja ledningsdragningen, som i ett byggnadskomplex av detta slag måste bli rätt omfattande.

En fråga, som alltid brukar ställas då man färdigställt en byggnad är hur mycket den kostar. Den kostnadsberäkning, på vilken byggenskapen påbörjades, slutade på 2 700 000 kronor, men det är relativt säkert att den inte håller. Ett anslagsöverskridande med 5 eller

10 % torde vara sannolikt, och det skulle innebära att det nya ålderdomshemmet har kostat mellan 57 000 och 58 000 kronor per vårdplats. Då är i denna kostnad dock inräknad hela panncentralen, som skall betjäna även andra byggnader.

Till kostnaderna skall också skaffas pengar. Under åren 1956-1964 gjordes avsättningar till en byggnadsfond med tillhoppa 1 100 000 kronor, statsbidrag beviljades av länsstyrelsen med 93 600 kronor och Kungl. Maj:t gav lånetillstånd för 1 500 000 kronor. Återstående belopp — cirka 300 000 kronor — beräknas täckas av tillgängliga medel i 1964 och 1965 års utgifts- och inkomststater.

Ett ålderdomshem är icke bara en byggnad. Det skall vara fyllt av liv, och många faktorer påverkar detta. Trivsel och hemkänsla kan man inte bygga in i ett hus, men man kan på olika sätt skapa förutsättningar för trevnaden. Ett praktiskt hus; rymligt och gediget, möblerat med praktiska och vackra möbler är en av dessa förutsättningar. En annan förutsättning är bra personal, som har känsla för pensionärernas behov av omvårdnad, men också deras behov av personlig integritet; deras vilja att leva ett eget liv som fria människor. Att detta kan ske — även om de inordnas i en anstalts dagliga rytm och rutin — är säkert, och det är på den punkten som en god personal märks.

Kumla landskommuns socialnämnd tror att de båda förutsättningarna för ett bra ålderdomshem föreligger.

Lars Pärsson i Blacksta uttryckte i sitt invigningstal 1919 en förhoppning att Kumla skulle "vidmakthålla

Bilden på motstående sida:

"Flygfoto" från brandkårens Magirusstege den 18 oktober 1965 mot nordväst och från 22 meters höjd. Borterta huskroppen är huvudbyggnaden (A-huset) och t. h. därom G-husets vita mur. I förgrunden vårdavdelningarna: fr. v. avdelning C, F, E, D och F. Till vänster om mitten på bilden syns de pågående arbetena med förbindelsegången mellan C- och E-husen. Längst bort vid horisonten skimtar den taggiga siluetten av Kumla stad.

och väl vårda denna anstalt, så att den om 100 år — är i samma prydliga och vårdade skick som i dag." Efter drygt 45 år är den byggnaden mogen för att utrangeras som ålderdomshem. Vi är i dag inte förmätna att tro att detta nya hem klarar standarden om 45 år, — än mindre om 100 år. Vi nöjer oss med att liksom Olle Hedberg konstatera, att det är "en fin och snygg förläggning".

VAD BLEV AV DET GAMLA ?

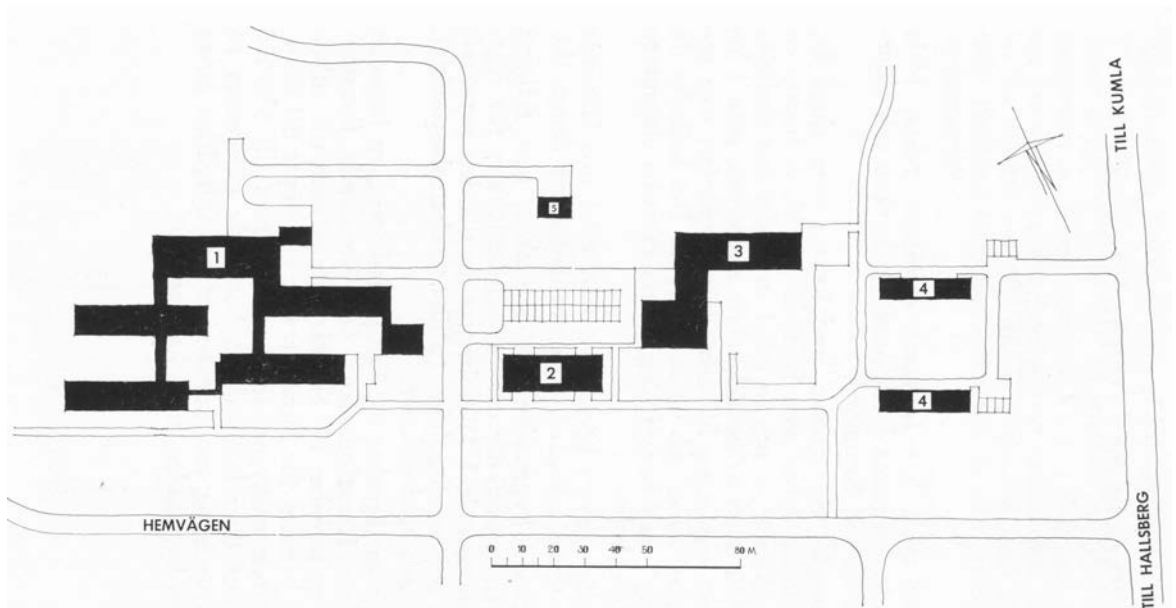
Helt kort skall här besvaras rubrikens fråga, både beträffande det gamla fattighuset vid kyrkan och ålderdomshemmet vid Sannahed.

Fattigtugan vid kyrkan stod kvar i över tjugo år. Den användes delvis som bostäder — bl. a. bodde en skolstäderska där — och en lokal användes som skolkök. Under 1930-talets arbetslöshetskris anordnade man i lokalerna en bespisning för arbetslösa ungar, som utspisades med enkel och närande soppa. Det kallades då för "Savoy" med hänsyftning på ett avsevärt elegantare ställe i Stockholm.

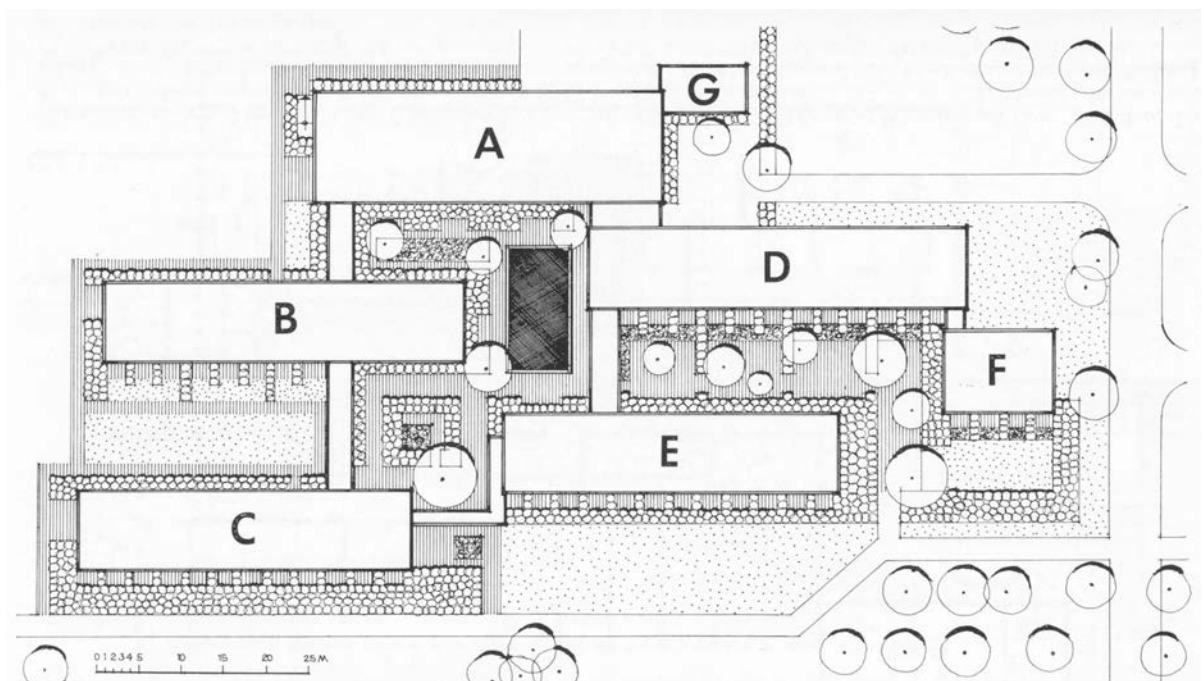
Byggnaden revs i början av 1940-talet och lämnade plats för den kyrkogård, som nyanlades vid denna tid.

Den gamla byggnaden vid Sannahed, som tidigare inrymt officersbostäder och expeditionslokaler för regementet (nuvarande I 3) ombygges nu till dels personalbostäder, dels samlingslokal (tillika skolbarnbespisning), bibliotek och studielokaler.

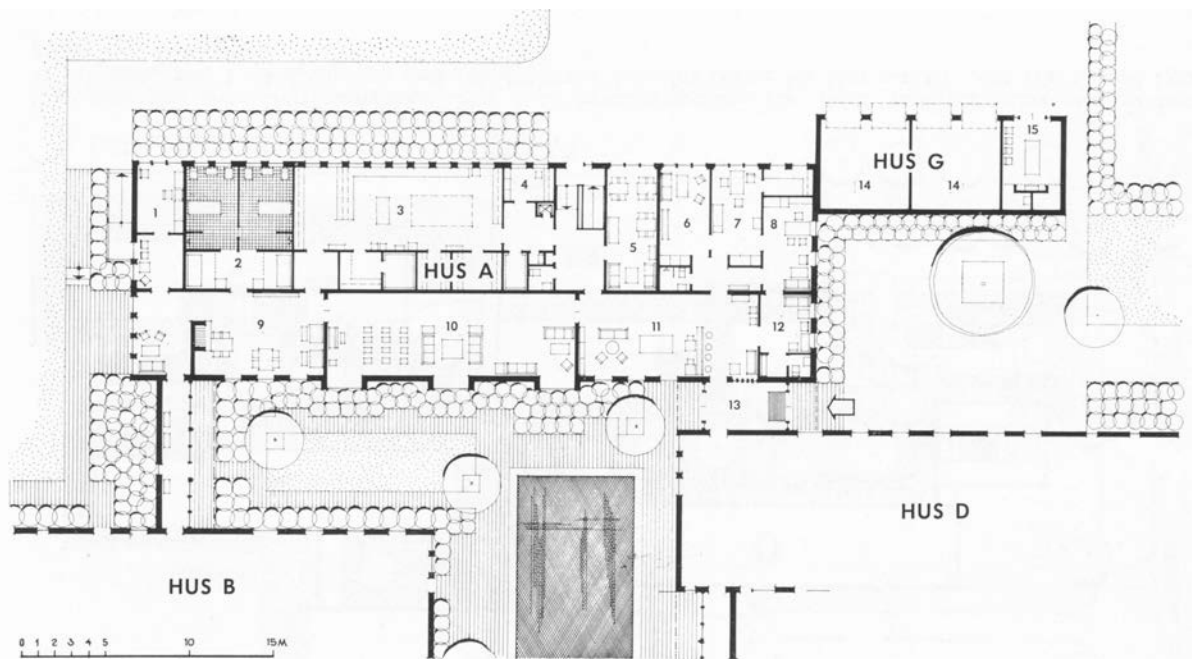
Det blir en lägenhet för fastighetsskötare, en lägenhet för vardera föreståndarinna och biträdande föreståndarinna, en lägenhet för hemvårdarinna samt nio enkelrum med badrum för biträden. Det har döpts till Centrumhuset och ombyggnaden har beräknats till 650 000 kronor. Det över hundraåriga huset får därigenom en tredje användning, som kanske blir den slutgiltiga innan den gamla byggnaden anses ha tjänat ut.

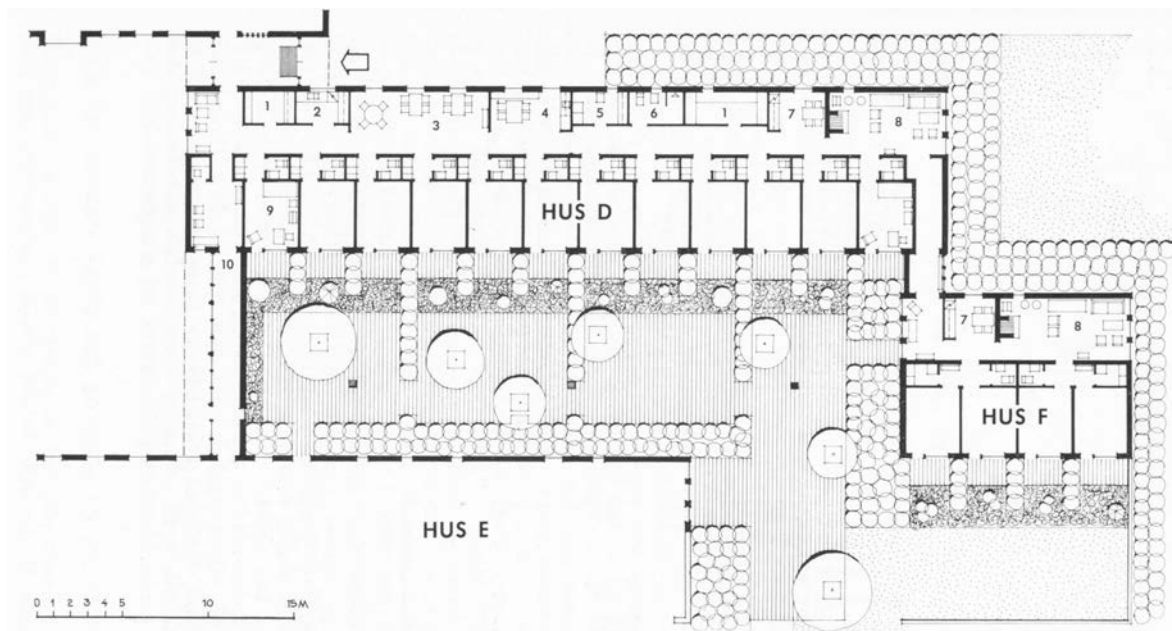
Schematisk plan över området för allmänna byggnader i Sannahed. 1 = det nya ålderdomshemmet, 2 = det gamla ålderdomshemmet, döpt till Centrumhuset, som skall inrymma samlingslokaler, bibliotek, personalbostäder m.m., 3 = skolanläggningen, som skall inrymma fyra lärosalar och gymnastiksal (bespisning i hus 2), 4 = två pensionärsbostadshus med vardera fyra lägenheter om ett rum och kök, 5 = gemensam panncentral.

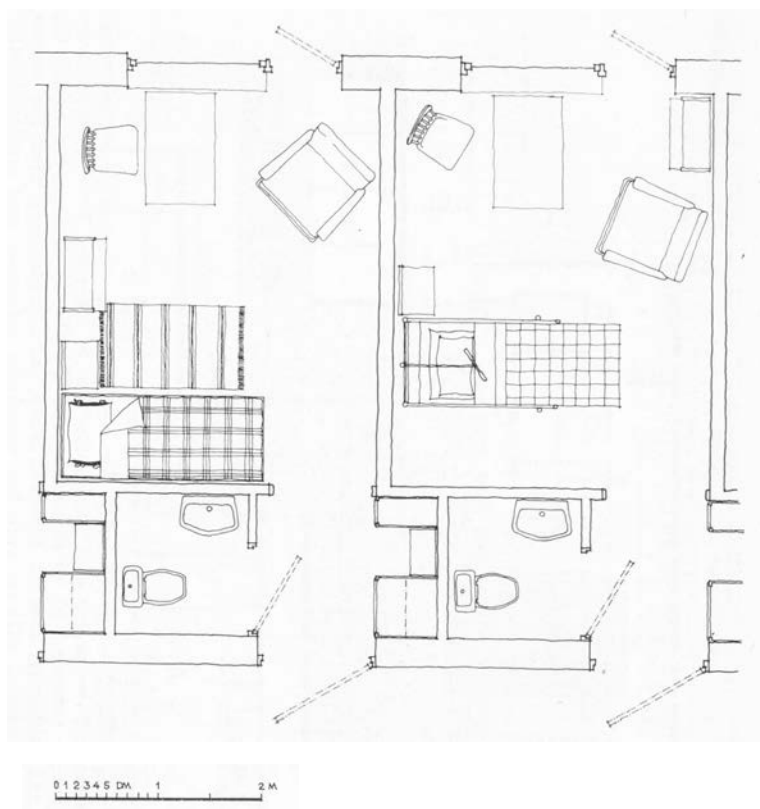
Illustrationsplan över ålderdomshemmet. Hus A är huvudbyggnaden, Hus B—E vårdavdelningar med vardera 12 enkelrum, Hus F vårdavdelning med två dubletter (avsedda främst för äkta makar), samt Hus G med fyra garage och andaktsrum.

Huvudbyggnaden (Hus A). 1 = frisersalong, 2 = badavdelning, 3 = kök med biutrymmen (kyl, förråd o.d.), 4 = kokerskans expedition, 5 = personalmatsal, 6 = vaktrum (nattvakt o.d.), 7 = bitr. föreståndarinna och läkare, 8 = föreståndarinnans expedition, 9 = terapirum, 10 = samlingssal, 11 = sällskapsrum (med biljard), 12 = väntrum, 13 = entréhall, 14 = garagen, 15 = andaktsrum. Den mörkare rektangeln nedtill på bilden är en vattendamm i trädgården.

Vårdavdelningar (Hus D och F). 1 = förråd, 2 = serveringskök för avdelningen, 3 = matsal, 4 = hobbyrum, 5 = sköljrum, 6 = dusch- och tvätttrum, 7 = pentry med "kaffeplats", 8 = dagrum, 9 = pensionärsrum (liksom de elva till höger därom liggande rummen), 10 = förbindelsegång till Hus E. Huskroppen nedtill till höger är en mindre avdelning med två dubletter, avsedda för äkta makar men användbara även för ensamboende (gemensam tambur, vc och klädkammare). Här ses även hur trädgården utformats med uteplats utanför varje pensionärsrum, som har egen utgång (balkongdörr).

Pensionärsrum med exempel på två olika möbleringar. I det vänstra alternativet visas hur det kan möbleras för en "frisk" dvs. uppegående pensionär. I det andra alternativet visas hur rummet — med samma möbler — möblerats till sjukrum. Även andra alternativ kan tänkas, t. ex. med sängen utesatt till vänstra långväggen. Bilden visar de standardmöbler, som tillhandahålls. Vårdtagarna får själva möblera med egna möbler, dock ej säng och nattduksbord, som man i händelse av hastigt insjuknande vill ha standardiserade. Här framgår även inredningsstandarden, dvs. eget vc, garderober, hatthylla, dörr ut till trädgården etc.

NOTER

INVIGNINGSTAL DEN 19 JUNI 1919

1) Detta tal hölls av häradsdomaren Lars Pärsson i Blacksta, ordförande i Kumla kommuns fattigvårdsstyrelse 1898-1926, vid invigningen av Sannaheds ålderdomshem, som då inretts i den gamla huvudbyggnaden på Sannahed efter att tidigare ha varit inrymt i en numera riven byggnad norr om kyrkan. Texten till talet är hämtat ur Kumla julblad 1950 sid. 25.

2) Intressant kan jämförelsen vara med 1964 års dagkostnad, som utgör 20:97 på vårdavdelningen och 27:65 på sjukavdelningen. 1 1918 års kostnader ingick sannolikt inte räntor och avskrivningar, men kostnaden måste nog ändå ha varit mycket låg.

3) Att inrätta "fattiggårdar", dvs. ålderdomshem med lantbruk som leddes av ett föreståndarpar, var något som användes över hela Sverige från tiden före sekelskiftet och ända in på 1940-talet. De flesta andra anstalter — uppfostringsanstalter och alkoholsthem — var i regel inrättade på samma sätt med lantbruk som enda sysselsättning. Detta passade kanske i det agrara samhälle som dominerade ännu ett stycke in på det nya seklet, men blev med tiden svårskött, då man började få allt flera vårdtagare, som ej sysslat med jordbruk. Man fick också — genom förbättrade ekonomiskt-sociala stödåtgärder — mera sällan vårdtagare i någorlunda arbetsför ålder, utan de flesta intagna var i regel så skröpliga, att de inte ens kunde användas i lättare arbete. I Åke Wassings romaner Dödgrävarens pojke, Slottet i dalen och Grimman, skildras skönslitterärt hur "arbetsfördelningen" ordnades på ett typiskt "lantbruksålderdomshem".

4) Som jämförelse står här siffrorna för 1878 med en byggnadskostnad om 6 500 kronor, 1919 års kostnad om 110 000 kronor och 1965 års kostnad om cirka 3 000 000 kronor.

5) I dag torde naturen ha återställt det förhållande, som rådde före år 1815, då Ralabyn icke heller i dag kan ses ifrån vägen annat än längst söderut. Skogsplanteringen gjordes av Kumla kommun på 1920-talet och skogen börjar i våra dagar att ge avkastning med summor som är värda att räkna med.

NÄR EN ANNAN ÅRSKLASS RYCKTE IN PÅ SANNAHED

Detta lilla "kapitel" är ett utdrag ur fattigvårdsstyrelsens protokoll, som publicerades i Kumla julblad 1936 sid. 25 under rubriken

Flyttningen av pensionärerna till Sannahed och ger en förtjusande tidsbild av hur man ordnade flyttningen då. Den flyttning, som nu gjorts, gick ingalunda så snabbt och krävde många månader i förberedelser.

SANNAHED I ÄLDRE TID

Detta avsnitt — något bearbetat — är hämtat ur författarens uppsats Sannahed förr och nu i Kumla julblad 1954 sid. 21.

EN ÖGONBLICKSBILD

Axel Wachtmeister var landshövding i Blekinge län åren 1900-1923 och var känd för sin — efter dåtidens sätt att se — humana inställning i bl. a. fattigvårdsfrågor. Han var även riksdagsman åren 1905-1926. Den något omständliga och högtravande stilen, kan på en nutida läsare möjligen göra ett komiskt intryck, men var för dåtidens läsare naturlig och ämbetsmannamässigt värdig. Man kan vara övertygad om att skrivelsen fick avsedd effekt.

EN TIDNINGSDUELL OM SANNAHED

6) Den kommunalfullmäktigeledamot som åtföljde skribenten var enligt uppgift ombudsman Conrad Axelsson, sedermera stadsfullmäktiges ordförande i Kumla stad. Denna tidningsduell föranledde sedermera en upprörd diskussion på Kumla arbetarekommuns månadsmöte där Axelsson angreps av partivänner i fattigvårdsstyrelsen.

7) Signaturen Sn skall uttydas till Eric Samuelsson, då lokalredaktör för Örebro-Kuriren i Kumla, sedermera länsbostadsdirektör i Örebro län.

8) Lokalredaktör för Nerikes Allehanda denna tid var Bertil Jansson (numera Karlskoga Tidning) som sannolikt är den som skrivit artikeln.

9) Fattigvårdsstyrelsens ordförande vid denna tid var Karl Nilsson, vilken även var kommunalnämndens ordförande och den som "skötte hela kommunen", som då omfattade även Kumla stads nuvarande område. Staden bröts inte ut förrän 1942.

10) Här har troligen skrivits fel namn. Skribenten avser säkerligen dåvarande fattigvårdsinspektören, sedermera socialdirektören i Stockholms stad, Otto Vangson, välkänd inom det sociala arbetet.

11) Denna tid svallade ännu diskussionens vågor efter Lubbe Nordströms radioreportage från en rundresa kring "Lort-Sverige" även utkommen som bok 1938. Han ansågs överdriva i sina beskrivningar av folkhemmets baksidor, och att vara mer kritisk än "Lubbe" skulle här alltså betyda orimliga överdrifter.

Ifråga om denna tidningspolemik vågar en 'sentida läsare kanske förmoda att sanningen låg någonstans mitt emellan dessa båda mycket polemiskt formulerade inlägg, om vilka man väl kan citera de kända orden "mörkret skilde de stridande åt, och båda parter tillskrev sig segern".

"EN AV DE ARTON" SKRIVER OM SANNAHED

Avsnittet är hämtat ur författarens uppsats i Kumla julblad 1959 "Kumla och kumlabor i litteraturen" vilken även ingår i boken "Böckernas Kumla" utgiven till Dohlwitz bokhandels trettioårsjubileum samma år.

TJUGOFEM ÅR I SAMMANDRAG

Detta avsnitt är helt nyskrivet för denna lilla skrift. Materialet är hämtat dels ur fattigvårdsstyrelsens och socialnämndens protokoll för åren 1942-1964, dels ur olika akter förvarade på Kumla landskommuns kommunalkontor, dels också genom intervjuer med "några som var med", såsom föreståndaren Elis Gustafsson, förre ordföranden Adolf Larsson, lantbrukaren Sten Larsson samt några till. Även författarens egna minnen från de senaste sexton åren har påverkat innehållet.

"EN FIN OCH SNYGG FÖRLÄGGNING"

Denna beskrivning över nya ålderdomshemmet har åstadkommits med hjälp av personal från Kommun-Konsult-LBF varav vi vill nämna (alfabetiskt) Artur Birkeröth, Douglas Dahlborg, Gunnar Dravnieks, Bror Levin, Henry Widegren, samt kommunens kontrollant Folke Leivald och socialassistenten Torsten Hardelid.

VAD BLEV AV DET GAMLA?

Uppgifterna om gamla fattighuset hämtade ur Josef Svenssons uppsats i Kumla julblad 1960 sid. 16 samt ur Sveriges Kommunal tjänstemannaförbunds avdelning 84 i Kumla protokollbok, kompletterad med muntlig upplysning av f. socialsyssломannen Josef Johansson.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

OTRYCKTA KÄLLOR:

Kumla landskommuns arkiv

Fattigvårdsstyrelsens protokoll 1942-1956

Socialnämndens protokoll 1957-1965

Handlingar: Akt Sannahed 19:1

TRYCKTA SKRIFTER:

Hedberg, Olle: Vänstra kinden eller En svensk tiger, Sthlm 1954

Nordström, Ludvig: Lort-Sverige, Sthlm 1938

[*Pärsson, Lars*]: Flyttningen av pensionärerna till Sannahed, Kumla julblad 1936

[*Pärsson, Lars*]: När en annan "årsklass" ryckte in på Sannahed, Kumla julblad 1950

Saxon, J. L.: I handelsbod på 1870-talet, Stockholm 1932

Svensson, Josef: Svåra tider med stor arbetslöshet, Kumla julblad 1960

Tapper, Tage: Böckernas Kumla, Kumla 1959

Tapper, Tage: Sannahed — förr och nu, Kumla julblad 1954

[*Wachtmeister, Axel*]: Fattighjonens längtan, Svensk Kommunal-Tidning nr 20/1904

Wassing, Åke: Dödgrävarens pojke, Solna 1958; Slottet i dalen, Uppsala 1960; Grimman, Uppsala 1963

Förslag till uppgörelse mellan Kumla stad och Kumla socken i vissa frågor rörande kommunindelningen, Kumla 1943 *Kumla julblad* 1936, 1950, 1954, 1959, 1960

Nerikes Allebanda 11/4 1939

Örebro-Kuriren 6/4 1939

MUNTliga UPPLYSNINGAR:

Ingenjör Artur Birkerot, Örebro

F. föreståndaren Elis Gustafsson, Södra Sanna, Hallsberg

Socialassistent Torsten Hardelid, Hardemo

Fru Ellen Jansson, Norra Sanna, Hallsberg

F. socialsyssloman Josef Johansson, Kumla

F. distriktssköterskan Märta Källman, Kumla

Lantbrukaren Sten Larsson, Norra Sanna, Hallsberg

F. fattigvårdsordföranden Adolf Larsson, Sannahed

Kommunalingenjör Folke Leivald, Kumla

F. koket skav Anna Thorell, Hallsberg

